

ВУК ЛАЗИЋ*

Институт за међународну политику и привреду
Београд

УДК 327(512):323(6)

Прегледни рад
Примљен: 22.08.2020
Одобен: 28.09.2020
Страна: 171-194

ТУРСКА СПОЉНА ПОЛИТИКА ПРЕМА РОГУ АФРИКЕ: СТАРЕ ИДЕЈЕ У НОВОМ ФОРМАТУ**

Сажетак: Током протекле деценије приметан је нагли пораст интересовања праћен активнијом политиком Турске према Глобалном Југу, а нарочито према регионима Подсахарске Африке и Латинске Америке. У оквиру шире глобалне стратегије, као и саме афричке политике Турске, регион Рога Африке поседује вишеструки значај. Овај чланак тежи расветљавању стратешког поимања Рога, као геополитичке и геоекономске капије афричког континента, на коме Турска посредством успостављања вишедимензионалног присуства тежи увећању међународног престижа, нарочито међу муслиманским и афричким државама, уздицању у ранг регионалне, а потом и глобалне силе. Такође, чланак намерава да пружи објашњење мотива и стратешких циљева спољне политике Турске и аналитички приказ кључних аспеката њеног присуства на овом простору. Поред стратешког заокрета у оквиру турског поимања Африке и неопходности дефинисања свеобухватне и активне политике према овом континенту, уводни део чланка указује на историјске детерминанте политике Турске према Рогу Африке. Полазећи од блискоисточне конјуктуре као ширег контекста, централни део рада садржи упоредни и развојни приказ и компаративну анализу политичких, економских, културних и безбедносних односа са државама овог региона, укључујући унутрашња и спољна ограничења и перспективе развоја регионалне политике Турске према Рогу Африке.

Кључне речи: Турска, Рог Африке, Сомалија, Етиопија, Џибути, Еритреја

Увод

Као најисточније афричко полуострво, чије обале излазе на Црвено море, Аденски залив и Индијски океан, Рог Африке обухвата територију Етиопије, Сомалије, Еритреје и Џибутија. Географски положај представља један од ос-

---

* vuk.lazic@diplomacy.bg.ac.rs

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2020. године“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2020. године.

новних разлога његове геополитичке амбивалентности, која га уједно чини мостом између Азије, Арабијског полуострва, Блиског истока, северне Африке и Европе, али и изузетно зависним од динамике у овим макрорегионима (Braudel, 1972: 543).

Геополитички значај Рога заснован је на стратешкој важности неколицине лука и мореуза Баб ел-Мандеб, посредством кога се Средоземни и Црвеноморски трговински пут повезује са Индијским океаном и Југоисточном Азијом. Стратешки најосетљивију тачку представља мореуз Баб ел-Мандеб, ширине 29 км, који се према обиму трговине енергентима налази испред данских и турских мореуза и Панамског канала. Током протеклих година забележен је пораст промета енергената уз пад учешћа течног гаса са некадашњих 20% на око 10% укупне светске трговине. Захваљујући извозу заливских држава око 60% транзита одвија се у смеру југ–север, док у супротном смеру доминира извоз из Русије, Европске уније и Либије (US Energy Information Administration, 2015).

Изузетан значај поседује лука Џибути (Djibouti) у којој су смештене војне снаге САД-а, Француске, Италије, Немачке, Јапана и Кине, као и еритрејске луке Асаб (Assab) и Масава (Massawa) које су током XIX века биле предмет интензивног надметања између великих сила, док је Масава, током италијанске управе (од 1885), захваљујући модернизацији и успостављању железничке везе са Етиопијом стекла статус најзначајније луке на Рогу. Такође, Масава поседује повољне и за овај регион ретке географске одлике које омогућавају изградњу лучких капацитета за прихват прекоокеанских бродова. Стратешки значај поседују и архипелаг Дахлак (Dahlak), некадашња база совјетске морнарице и пешадије, као и сомалијске луке Бербера (Berbera) у Аденском заливу и Могадиш (Mogadishu) и Кисмајо (Kismayo) у Индијском океану.

Од почетка XXI века, а нарочито након Арапског пролећа, Рог Африке је постао поље све интензивнијег политичког, економског и војног надметања између великог броја држава, од неколицине регионалних, преко традиционалних (САД, Велика Британија, Италија, Француска) до нових актера (Кина, Индија, Јапан, Русија) од којих се као један од најактивнијих појављује Турска.

Поред геополитичке и трговинске повезаности са Црвеноморским и Медитеранским простором, излаз на Индијски океан омогућава комуникацију са геопростором Азије, што потврђује све снажније регионално присуство Индије, Јапана и посебно Кине које се заснива на стратешким координатама и поморској траси Појаса и пута свиле, док чињеница да је овај регион домаћин јединих војних база Кине и Јапана у иностранству додатно сведочи о постојаности и снази овог односа.

Историјска детерминанта политике Турске према Рогу Африке

Поред територијалних, политичких, економских, друштвених и других структурних проблема наслеђених из прошлости, савремене афричке односе у великој мери оптерећује интересовање некадашњих сила (Француска, Велика

Британија, Италија и Турска) за обновом колонијалног и империјалног наслеђа у политичком и културном облику. Из тог разлога неопходно је пружити кратак увид у историју османског присуства и историјску детерминанту савремене политике Турске према овом простору, засноване у великој мери на историјско-географској димензији концепта стратегијске дубине и све јаснијем настојању ка реафирмацији и обнови целокупног османског наслеђа, као темељном принципу спољнополитичког наступања Турске (Давутоглу, 2014, 41–104).

Иако није представљао примарну сферу интересовања попут Балкана и Блиског истока, Рог Африке је поседовао несумњив значај у оквиру глобалне политике Османског царства. На врхунцу моћи Османско царство је контролисало стратешки важан појас уз Црвено море (територије данашње Еритреје, Џибутија и аутономног региона Сомалиленд), који се повремено протезао до унутрашњости Етиопије. Ипак, османски документи сведоче о акутном проблему дефицита суверенитета на Рогу Африке, у чијој су се основи налазила географска удаљеност, неразвијеност комуникација и оскудни административни и поморски капацитети Царства на овом простору (Özbaran, 2013: 183–184).

Историја већ од почетка XVI века указује на круцијални значај Блиског истока и Рога Африке приликом пројектовања моћи на простор Црвеног мора и Индијског океана дуж којих се пружао стратешки важан трговински правац између Истока и Запада. О развојном потенцијалу црвеноморског трговинског пута сведочи чињеница да је увоз свиле и боје за одећу, са доласком у Истанбул и Бурсу, допринео снажном развоју текстилне делатности по којој је Турска и данас препознатљива (Özbaran, 2013: 198). Важност Рога потврђује и чињеница да су током XVI и XVII века, као главни градови вилајета Етиопије, који се простирао дуж обе обале Црвеног мора, били одређени прво Масава и Суакин (Suakin) на Рогу Африке, а тек потом Џеда (Jeddah) (Minawi, 2016: 101).

Поред трговинске важности, о војном значају црвеноморског басена у оквиру османских планова сведочи извештај (1525) поднет великом везиру Ибрахиму Паши (İbrahim Paşa), у коме се наглашава неопходност стварања респектабилне флоте у циљу заштите трговинских и економских интереса на овом простору (Özbaran, 2013: 177–178). Војни значај Рога, као сегмента црвеноморског басена, потврђен је током поморске експедиције Индијске флоте (1538–1559) која је представља најисточнију тачку војног наступања Османског царства у његовој историји (Braudel, 1972: 547). Посматрано кроз историјски контекст, пионирска улога Турске у пружању дипломатске подршке и хуманитарне помоћи муслиманској заједници Рохинцама (2017), своје корене вуче из савезништва Османског царства са муслиманским заједницама Индијског полуострва и западне Индонезије.

Општи пад моћи Османског царства, праћен слабљењем утицаја у северној Африци и појавом европских сила са већом поморском снагом у Црвеном мору довели су, нарочито током XIX века, до опадања и ерозије војне и трговинске моћи (Shaw, 1976: 107). Вишедеценијска египатска контрола Масаве

Вук Лазић, Турска спољна политика према Рогу Африке: старе идеје у новом формату (1813–1840), заузимање Асаба (1869) и договор Италије и европских сила о контроли Масаве (1885), успостављање француске колоније Џибутија и британског Сомалиленда (1884) представљали су јасне показатеље новог односа снага, док је договор великих сила о уступању суданског утврђења Касале (Kassala) Италијанима означио неминовно повлачење османског присуства са овог простора (Minawi, 2016: 75).

У мноштво примера, историја сведочи о континуираном и постојаном, стратешком и комуникацијском значају Рога Африке приликом успостављања снажнијег политичког и трговинског контакта са афричким и азијским геопростором, али и његов допринос у ширењу маневарског простора приликом одређења и спровођења глобалне политике. Са друге стране, историјска детерминанта спољне политике Турске према Рогу Африке заснована је на османском културном и историјском наслеђу, прокламованој вишевековној солидарности, културној и религијској блискости и историјском савезништву са локалним исламским ентитетима и заједницама.

Више пута прокламовани заштитнички однос Турске заснован је на ставу о наводној несебичној и континуираној подршци Османског царства локалним исламским ентитетима у борби против колонијалних сила, који се најчешће потврђује кроз савезнички однос са муслиманским Адалом, док се паралелно са тим свесно игнорише империјални чинилац њеног деловања. Реафирмација тзв. антиколонијалног имиџа Османског царства, промовисање исламске солидарности и турске визије ислама, особене културне блискости и самопрокламоване историјске и моралне одговорности за Рог Африке представљају шири контекст турске политике, али и основне правце њене јавне дипломатије и нарастајуће меке моћи усмерене ка постепеном привлачењу овог простора у неоосманску геокултурну зону.

Стратешко промишљање афричке политике

Квалитет и интензитет турско-афричких односа, обележила су два суштински различита раздобља. Током међуратног и хладноратовског периода (1923–1998) Африка није представљала значајније подручје интересовања спољне политике Турске, што је резултирало скромним политичким, економским и културним односима. Парадигматичан показатељ представља чињеница да је прва посета једног премијера Турске, Неџметина Ербакана (Necmettin Erbakan) некој од држава Подсахарске Африке (Нигерији) реализована тек 1996. године. Међутим, постојање и активност дипломатских представништва Турске у Етиопији и Сомалији, током овог периода, указује на континуитет одређеног степена интересовања за регион Рога Африке.

Критикујући овакав приступ, Ахмет Давутоглу (Ahmet Davutoğlu) истиче да је дуготрајно занемаривање и незаинтересованост за Африку — континент богат ресурсима — представљало велику слабост Турске, нарочито ако се има у виду потенцијал њеног историјског и географског чиниоца (Давутоглу, 2014: 203–204). У прилог тезе о негативним последицама назначене пасивнос-

ти најчешће се наводи пропуштена историјска прилика за реафирмацијом антиколонијалног имиџа и успостављањем снажнијих односа са афричким државама током периода деколонијализације (Özkan & Akgün, 2010: 531). Као одговор на пропуштене прилике, Давутоглу предлаже формулисање нове политике према Африци, засноване на антиколонијалном имиџу, дипломатској агилности и снажнијем инсистирању на економској и културној сарадњи (Давутоглу, 2014: 203–204, 250).

Камен темељац друге фазе турско–афричких односа представљао је Акциони план за Африку (1998), инициран од стране тадашњег министра спољних послова Исмаила Џема (İsmail Cem). Као основни циљеви плана означени су повећање капацитета и активности турске дипломатије и развој политичких, економских и културних односа са афричким државама (Özkan & Akgün, 2010: 532–533). На оперативном пољу, План је предвиђао повећавање капацитета постојећих и успостављање нових дипломатских представништава, организовање високих државних посета, активнију комуникацију са афричким државама у оквиру међународних организација, пружање хуманитарне помоћи, развој сарадње у области трговине, образовања и културе, војну сарадњу, охрабривање турских банака да приступе афричком финансијском тржишту и реализацију пословних састанака и форума. Иако је економска криза привремено одложила његову реализацију, назначени стратешки заокрет потврђен је доношењем Стратегије за унапређење економских и трговинских односа са Африком (2003).

Биполарна структура хладноратовског поретка, уравнотежена спољна политика и заокупљеност унутрашњим реформама онемогућили су формулисање свеобухватније политике према Африци. Ипак, крај XX века, обележила је реафирмација старих, прерано заборављених идеја и амбиција, праћена порастом интересовања, а потом и формулисањем свеобухватне и активније политике према Африци. Промишљање сопствене спољнополитичке позиције резултирало је амбициозним планом самосталнијег глобалног наступања који представља стратешки оквир турске политике према Африци. Поред политичког и културног чиниоца, значајно место у афричкој политици заузима и економски аспект, обележен стратешким усмерењем Турске ка увећању и диверзификацији извоза и обезбеђењем ширег приступа афричком тржишту и његовим природним ресурсима.

У прокламованој години Африке (2005) формулисана је свеобухватна политика отварања према овом континенту, који поред Латинске Америке, представља круцијалан сегмент шире стратегије Турске према Глобалном Југу (Donelli & Levaggi, 2016). Исте године турски премијер Ердоган (Recep Tayyip Erdoğan) посетио је Етиопију, након чега је Турска добила статус посматрача у Афричкој унији. Следеће године, Турска конфедерација привредника и индустријалаца покренула је организацију Самита турско–афричког трговинског моста. Развој односа настављен је током наредних година кроз одржавање Првог турско–афричког самита у Истанбулу (уз учешће готово свих афричких држава, август 2008), након кога је на X самиту Афричке уније Турска проглашена за стратешког партнера, док је исте године постала ванрегионални члан Афричке развојне банке.

Крону одличних односа представљала је готово једногласна подршка афричких држава Турској приликом избора за несталну чланицу СБ УН (2009). Наредне године у Истанбулу је одржан први састанак турско-афричке сарадње на високом нивоу, на коме је усвојен Заједнички план имплементације афричко-турских односа за период 2010–2014. године. Током турског председавања Г–20, први пут је у оквиру овог формата организован самит на високом нивоу посвећен енергентским питањима у Подсахарској Африци, што је тумечено као тактички потез вођен идејом стварања позитивног имиџа Турске међу афричким државама (Vines Obe, 2015). Међутим, вреди указати да су упркос доношењу Стратегије развоја односа за период од 2015–2019, први дисонантни тонови у турско-афричким односима били забележени на Другом турско-афричком самиту одржаном у Малабуу, Екваторијална Гвинеја, 2014.

Генерално посматрано, политика отварања према Африци постигла је дипломатске, политичке и економске успехе. Број турских амбасада у Африци увећан је са седам (1996) односно дванаест (2003) на више од четрдесет, док је број амбасада афричких држава у Анкари, повећан на више од тридесет (MFA, 2020). Највећи број дипломатска представништва (22) отворен је у периоду од 2010–2012. године, док крајњи циљ ове политике представља дипломатско “покривање” свих афричких држава. Поред тога, интензивну дипломатску активност потврђује број посета највиших турских званичника (37 у периоду 2009–2011) и председника Ердогана (преко 30) Африци, али и више од 70 посета афричких званичника Турској (Shinn, 2015б: 7). На крају, вреди указати на чињеницу, да је након отварања амбасада у Цибутију и Еритреји (2013), Турска постала прва држава света која има дипломатска представништва у свакој држави Рога Африке (Shinn, 2015б: 6–7).

Јачање економских односа и трговинске сарадње пратило је отварање 26 трговинских конзулата, 19 пословних савета и потписивање уговора о економској и трговинској сарадњи са 45 афричких држава (MFA, 2020). У периоду од 2000–2011. године, укупна трговинска размена са Африком повећана је са 4 на 19 милијарди долара, док је турски извоз у Африку увећан са 1,5 на 10,5 милијарди долара (Кауа, 2012: 2–3). Иако у укупном трговинском билансу Турске, Африка учествује са свега 5%, а Подсахарска Африка са 1,6%, апсолутни обим трговинске размене увећан је за 600% у последњих 15 година (Forbes, 2018). Успех на економском пољу потврђује и релативно висок удео афричког тржишта, од око 19%, у укупном обиму међународних послова турских извођача (Anadolu Agency, 2015а). Такође, потписивање 20 уговора о заштити инвестиција, праћено је повећањем турских улагања, са 100 милиона (2003) на 6,5 милијарди долара (2017) (Anadolu Agency, ^{2018а}). Значајну улогу у подстицању инвестиција и јачању пословних односа са Африком имала је Турска конференција индустријалаца и бизнисмена (ТУСКОН), у чијој је организацији одржано више Самита турско-афричког спољнотрговинског моста, укључујући састанак из 2011. године на којем је учествовало око хиљаду бизнисмена из више држава (Shinn, 2015б: 10).

Поред тога, званична развојна помоћ Африци повећана је у периоду 2003–2012 са 85 милиона на 2,5 милијарди долара, док је рекордан износ по-

моћи током 2013. године достигао ниво од 3,3 милијарде долара, што је уздигло Турску у ранг трећег међународног донатора Африке (Наџими, 2014: 135 & MFA, 2020). Током овог периода, турско-афричке везе унапређене су друштвеном и пословном плану, што у одређеном степену потврђује и развој авио мреже Turskih Airlines саобраћа на 53 дестинације у 34 афричке државе, повећање програма стипендирања студената и редовно одржавање бизнис форума и других механизма пословне сарадње и повезивања.

Постигнути резултати, иницијални продор и јачање укупних турско-афричких односа представљали су основу за одређење предметно конкретније, делатно активније и оперативно захтевније политике (од 2015) у којој кључну улогу заузима регион Рога Африке, означен као геополитичка и геоекономска капија континента, место успостављања вишедимензионалног присуства и увећања међународног угледа.

Сложен контекст савременог турског ангажовања на простору Рога креће се у распону између прећутне сагласности и делегирања утицаја од стране САД-а и одлучне намере Турске да кроз самосталнији ангажман искористи постојећи вакуум моћи за изградњу и јачање свог присуства. Дobar познавалац регионалних прилика Дејвид Шин (David Shinn) сматра да политике и активности неафричких актера, нарочито НР Кине и Турске, значајно компликују реализацију регионалних интереса САД-а. (USIP, 2018). У том контексту, неопходно је указати на нову стратегију САД-а према Африци, у којој је фокус поново стављен на регион Рога Африке. Означавајући Кину и Русију као главне ривале, током њеног јавног представљања, тадашњи саветник за националну безбедност Џон Болтон (John Bolton) најавио је веће ослањање на економске инструменте уместо досадашњег инсистирања на војном присуству и развојној помоћи (Washington Post²⁰¹⁸).

У динамичном регионалном окружењу, уз ослањање на опсежне дипломатске активности, Турска тежи афирмисању себе као поузданог партнера, савезника и посредника у решавању регионалних и унутрашњих спорова, гаранта регионалне стабилности, али и извесног политичког и друштвеног модела за државе региона. Из тог разлога, прворазредни значај придат је процесу изградње државе у Сомалији који уједно представља и барометар успешности турског ангажмана. Такође, снажни напори усмерени су ка развоју економских односа са Етиопијом, док чињеница да је готово половина турских инвестиција у Африци (2,5 милијарди од укупно 6 милијарди долара) реализована на простору Рога, сведочи о економском значају овог простора (Middle East Observer, 2016).

Најзад, постојање политичке и економске димензије турског присуства не сме водити пренебрегавању подробно планираних и опсежних активности јавне дипломатије и културне политике Турске, које се крећу од обнове, заштите и реафирмисања османског културног и историјског наслеђа до промовисања идеје умереног турског ислама. Главни носиоци активности на религијском и културном пољу су Дијанет, као и ТИКА која је током 2015. године дистрибуирала милион примерака Курана у више афричких држава (Daily Sabah, 2015).

Сомалија: захтеван савезник

Економска неразвијеност, територијална подељеност, безбедносна нестабилност и одсуство снажне централне власти чине Сомалију неуспешном државом, док њен геополитички значај почива на приобалном појасу, неколицини лука и природном богатству које обухвата залихе нафте, уранијума, гвожђа и бакра, као и потенцијалне резерве природног гаса. Након што је британска компанија Спектрум Гео (Spectrum Geo) потврдила постојање резерви нафте у региону Пунтланд, појавио се низ студија посвећен политичким и економским последицама уздицања Сомалије у ранг извознице нафте (Balthasar, 2014).

Сомалију чине *de facto* независни региони Сомалиленд и Пунтланд на северу, централне и јужне области под контролом владе у Могадишу и области под контролом терористичке групе Ал Шабаб (Al-Shabab). Поред Могадиша као најзначајније и највеће поморске луке, првокласан значај поседује и Кисмајо (Kismayo), у којем су током 70-их година биле стациониране поморске снаге СССР-а. У случају да се потврде претпоставке о постојању залиха нафте и природног гаса, лука Кисмајо могла би да постане важно регионално енергетско чвориште.

У Аденомском заливу изузетан значај поседује лука Бербера, која се од 2016. године налази у власништву компаније DP Worlda из Уједињених Арапских Емирата, који уједно финансирају и проширење пунтландске луке Босасо (Boosaaso). Интересовање за Берберу показала је и Етиопија која је у намери да смањи зависност од луке Цибути, преко које се одвија 90% њеног извоза, током 2018. године откупила 19% власничког удела ове луке (Anadolu Agency, 2015a).

Арапско пролеће, рат у Јемену и катарска криза допринели су у највећој мери реактуализацији геополитичког значаја Сомалије, након којих она постаје поље интензивног сучељавања између Турске и Катара који подржавају централну владу у Могадишу наспрам Саудијске Арабије и Уједињених Арапских Емирата ослоњених на аутономне регионе Сомалиленд и Пунтланд. Поред некадашње војне базе у Могадишу (2015–2018) и тренутне у Бербери (2017), војно присуство заливског блока оснажено је захваљујући програмима обуке оружаних снага Пунтланда (2010) и Сомалиленда (2018), док је економско присуство претежно засновано на управљању лукама, трговинској размени, финансијској подршци и програмима пружања развојне помоћи.

Турска означава Сомалију као историјски и културно блиску државу и кључног савезника на Рогу Африке, док основни циљ њене политике представља стварање јединствене Сомалије, као базе вишедимензионалног турског регионалног присуства. Док процес изградње мира и државе, укључујући јачање политичких, војних и економских односа и ослањање на јавну дипломатију и меку моћ представљају најзначајније канале реализације ових циљева, као основни мотиви стратешке одлуке о ангажовању на Рогу Африке могу се означити императиви увећања међународног престижа, јачања регионалног

присуства у вансуседској сфери и позиционирање у глобалним односима (Cannon, 2016: 98–123). Док се исламски и османски чинилац означавају као легитимизацијски основ и ослонац ангажовања, политичка и економска снага Турске представљају се као прилика за повећање међународне видљивости, јачање безбедносних капацитета и покретање економског развоја Сомалије.

Истанбулска декларација о Сомалији (2010) била је увод у активније ангажовање Турске, док је симболичку прекретницу означио долазак Ердогана у Могадиш (2011), као првог неафричког лидера у званичној посети овој држави у протекле две деценије. Осећај за избор тренутка, у жељу појаве глади, и начин реализације посете која је укључивала долазак Ердоганове породице и више министара, допринели су иницијалном јачању њеног утицаја у Сомалији и порасту међународног угледа Турске. Током ове посете, праћене великим безбедносним ризицима, обновљена је активност амбасаде Турске у Могадишу, као јединог активног дипломатског представништва од 1991. године, до чијег затварања нису довели ни убиство 70 сомалијских студената, стипендиста Турске у октобару 2011. године ни потоњи напад Ал-Шабаба на њене просторије из 2013. године. Напротив, током Ердоганове посете из 2016. године, званично су отворене нове просторије, тренутно највеће амбасаде Турске у свету.

Прва фаза турског ангажмана (2011–2013) обухватала је пружање хуманитарне помоћи и спровођење дипломатске кампање окончања међународне изолације Сомалије. Обраћање Ердогана у Генералној скупштини Уједињених нација (2011) представљало је круну ове кампање, док је одржавање првог самита ИГАД-а у Сомалији (2016), након више 30 година, означило напредак на путу њеног изласка из међународне изолације.¹ Значајну улогу у овој фази имале су бројна владина тела и невладине организације од којих се издваја Управа за хитне случајеве и катастрофе (Disaster and Emergency Management Presidency) са 120 милиона и Црвени полумесец са 65 милиона долара помоћи. (Özkan, 2014: 38–39). Током хуманитарне кампање прикупљено је више од 300 милиона долара помоћи, не рачунајући помоћ Организације исламске сарадње у вредности од 350 милиона долара, за коју се Турска снажно залагала. (UN News, 2011). Због природе и врсте средстава и зацртаних циљева, иницијална фаза турског ангажмана може се одредити као претежно хуманитарна и дипломатска (Achilles et al., 2015: 1).

Дипломатија осмеха и шарма, постигнути хуманитарни успеси и формирање нове владе (2012) представљали су основ за наредну, знатно сложенију и захтевнију фазу (од 2013), коју су обележили наставак изградње унутрашњег мира, управљачких капацитета и инфраструктурног система Сомалије, и додатно јачање свих чинилаца турског присуства. Већина ових циљева формулисана је још на Другој конференцији УН о Сомалији (Истанбул, 2012), на којој је истакнута потреба за успостављањем јединственог националног и политичког

¹ “Нико не може говорити о миру, правди и цивилизацији у свету, ако се вапај Сомалије не чује” биле су речи Ердогана које су ојекнуле на овом заседању. Један од сегмената кампање представља и Ердоганов ауторски текст „The Tears of Somalia“, 10. 10. 2011, Foreign Policy, доступан на: <https://foreignpolicy.com/2011/10/10/the-tears-of-somalia/>, приступљено: 11. 11. 2019.

система, док је посебна пажња била усмерена на проблем енергије, воде и (не)постојање војних снага (MFA, 2012). Обим и интензитет ангажмана и замашна улога у изградњи управљачких капацитета, водили су појави тезе о Турској као носиоцу процеса изградње државе, иако она званично не користи овај термин (Sazak, 2017: 167–190).

Иако је изостанак ширег међународног легитимитета за овај ангажман отежао уздизање Турске у ранг прворазредног актера на Рогу Африке, изузетна спремност и истрајност омогућили су постизање релативног успеха турског ангажовања у Сомалији, заснованог на неусловљеном, билатералном, холистичком и маркетиншком приступу, кога одликује активизам на микро нивоу. Безусловност подразумева одсуство политичког условљавања напретком у области демократије, људских права и слобода, док је холистичка димензија ангажмања повезана са вишедимензионалним приступом обухватила хуманитарну и развојну помоћ, као и културну, економску и војну подршку и друге облике сарадње, али и учешће разноврсних актера, од владиних министарстава, органа и агенција до привредних субјеката, културних и верских невладиних организација. Билатералност потврђује податак према коме је свега 2,4% развојне помоћи усмерено кроз мултилатерални оквир, док су мировна мисија AMISOM и Нови договор за Сомалију (New Deal For Somalia) били ретки мултилатерални формати преко којих је Турска реализовала неки вид помоћи (Sazak, 2017: 174).

У том контексту вреди указати на концептуално и оперативно ослањање на хуманитарну и развојну помоћ као важна спољнополитичка средства у оквиру изградње глобалног имиџа о Турској као праведном, солидарном и милостивом актеру, нарочито у односу на немоћне и занемарене муслиманске државе. Укупна развојна помоћ Турске државама света повећана је са 1,2 на 3,6 милијарди долара (2012–2014), док подаци за 2016. годину указују на 6,2 милијарди долара помоћи, што је чини трећим дозором на свету (OECD & Cannon, 2016: 102–103). Током 2014. и 2015. године, Турска је постала трећи донатор Сомалије, док је укупна хуманитарна и развојна помоћ тој земљи у периоду од 2011–2017. године износила скоро једну милијарду америчких долара (Sazak, 2017: 173–174 & Anadolu Agency, 2017a).

Повећање активности Турске организације за међународну сарадњу и координацију (ТИКА) један је од првих показатеља активнијег ангажовања Турске у Сомалији. Износ развојне помоћи ТИКА порастао је са 6.8 милиона (2014) на готово 60 милиона долара (2016) (ТИКА, 2014: 14 & ТИКА, 2016: 16). Ова агенција финансира је отварање и реконструкцију стручних, омладинских и спортских центара, сиротишта, образовних установа и пољопривредних школа. Поред тога, њени програми омогућили су техничку помоћ универзитетима, као и образовање локалних и општинских кадрова. Снажан симболички значај имали су пројекти обнове зграда Уставног суда и Парламента. Посебна пажња посвећена је водним ресурсима, док је у сврху побољшања ове мреже прокопан велики број бунара пијаће воде. (Özkan, 2014: 36–37). Улагања ТИКА била су у највећој мери усмерена на здравство и цивилну инфраструктуру, док је посебна пажња посвећена области образовања, у оквиру кога је плани-

рано оснивање универзитета и других образовних установа (ТИКА, 2014: 136). Гуленов образовни систем у сарадњи са ТИКА отворио је прву турску високошколску установу у Сомалији (Shinn, 2012: 3), док је невладина организација Дениз Фенери (Deniz Feneri) недавно започела изградњу новог образовног комплекса (Anadolu Agency 2018б). Локални медији истичу да је најпривлачнија дестинација за сомалијске студенте Турска у којој се школује око 1 000 студената из Сомалије (Somali National News Agency, 2017).²

У намери јачања државног апарата Сомалије, Министарство спољних послова Турске покренуло је програме образовања државних службеника, док је Министарство здравља Турске у циљу стварања здравственог система основало први здравствени институт у иностранству (2016), смештен у Могадишу. У оквиру овог комплекса налази и једна од најсавременијих болница у овом делу Африке, која се простире на 13 000 m², чију је изградњу, петогодишње финансирање и кадровске (половина медицинског особља долази из Турске) и друге техничке потребе обезбедила Турска. (PRT)

Такође, Министарство здравља спровело је програме опремања болница, донацију санитета, изградњу школа за негу, програме обуке стручњака, активности на спречавању епидемија и преглед више од 250 000 пацијената, док МСП годишње обезбеђује 500 студентских стипендија и образовање 200 младих сомалијских дипломата на својој дипломатској академији.

Значајну улогу у културном и верском домену, легитимизацији турског присуства и промовисању меке моћи има Директорат за верска питања (Дијанет) који у Сомалији ужива изузетан углед. Паралаелно са повременим активностима, попут обезбеђивања хуманитарне помоћи у вредности од 100 милиона долара током 2011. године, редовне активности Дијанета усмерене су ка промовисању турске визије ислама и образовању студената, виђених као будуће верске елите Сомалије. Поред тога, присутно је на десетине исламских невладиних организација из Турске, од којих се као најактивнија истиче Фондација за људска права и слободе која је до сада донирала 40 милиона долара, усмерених ка изградњи система водоснабдевања, отварању преко 6 000 бунара, оснивању сиротишта, школских комплекса, здравствених центара и џамија (Özkan, 2014: 42–46).

Најзад, читав процес налази се под одређеним надзором државног апарата Турске, док је за спровођење, вредновање и унапређење ангажмана турских актера у Сомалији надлежно Одељење за јавну дипломатију Министарства спољних послова Турске. Генерално посматрано, снажније ослањање на концепт меке моћи, развојну дипломатију и ангажман (не)владиних организација указује на нови нетрадиционални формат спољне политике Турске (Siradag, 2017: 90 & Özkan, 2014: 44).

Током ове фазе, нарочито од 2013, забележено је повећање билатералне финансијске помоћи војним снагама Сомалије, јачање безбедносне сарадње и војног присуства Турске, неретко дефинисаног као основне претпоставке ус-

² Опширније о образовним и хуманитарним активностима Хизмета: David H. Shinn, *Hizmet in Africa: The Activities and Significance of the Gülen Movement*, Tsehai Publishers, 2015.

пешности читавог ангажмана. (Sazak & Woods, 2017: 176). У циљу обнове безбедносних снага, као најзначајнији приоритети означени су укидање ембарга УН-а на увоз наоружања, финансијска, логистичка и техничка помоћ, модернизација војске, успостављање војних школа и обука полицијских снага. Иако се Турска поред САД-а јавља као копредседавајућа у оквиру безбедносног панела Партнерског форума мултилатералне иницијативе *New Deal for Somalia*, (Истанбул 2016), САД су опструисале њен покушај да преко АМИСОМ-а покрене програм обуке војних снага Сомалије, након чега је већа пажња усмерена на билатерални ниво. Један од првих војнобезбедносних споразума, из маја 2010. године, обухватао је војну обуку 1 000 официра, техничку и научну сарадњу, заједничке вежбе, размену особља и друге активности на овом плану (Sazak & Woods, 2017: 175–178). Имајући у виду чињеницу да скоро 30% припадника војних снага Сомалије нема адекватно наоружање, Турска је почетком 2018. године допремила дозвољену количину оружја у складу са постојећим делимичним ембаргом УН-а (VoA, 2018).

Свакако, највећи помак у јачању војног присуства на простору Сомалије, Рога Африке, али и ширег геопростора, Турска је остварила након успостављања највеће прекоморске војне базе у Могадишу (2017), друге по величини војне базе у иностранству после катарске (2015). База у Сомалији, чија изградња је коштала 50 милиона долара, смештена је на површини од 400 ха, поседује капацитет за обуку 10 000 сомалијских војника, док се на обуци у овој бази тренутно се налази око 200 турских официра и 1 500 припадника војске Сомалије (VoA, 2017).

Поред јачања безбедносних капацитета, значајни напори уложени су у процес помирења између сомалијских региона, који је интензивирао током истанбулске рунде преговора. У априлу 2013. године, Турска је у Анкари била посредник у преговорима између Сомалије и Сомалиленда, који су након усложњавања регионалних прилика након 2015. године запали у фазу стагнације. Жеља за очувањем медијаторске позиције и постизањем успеха у преговорима, праћена је отварањем конзулата Турске у Сомалиленду и интензивирањем узајамних односа. Ипак, успостављање војне базе у Могадишу и заостравање односа између централне владе и аутономних региона у условима регионалних превирања отежало је одржавање прокламоване неутралне позиције Турске која се улоге посредника помера у правцу стране у спору и пружаоца безбедносних услуга.

Потврду постојећег стратешког партнерства и нови импулс у односима донеле су узајамне посете шефова држава (2015 и 2016) током којих је председник Сомалије нагласио је да су односи унапређени са нивоа сарадње на ниво интеграција (Anadolu Agency, 2015b). Недуго затим, савезнички однос потврђен је након одлуке Сомалије, да као прва афричка држава, затвори све установе и забрани активност образовног система покрета Фетуле Гулена — Хизмет (2016).

Наредне године, након победе протурског председничког кандидата Мохамеда Абдулаха (Mohameda Abdullaha), уследило је додатно јачање турског

присуства, снажење политичких односа и приближавање циљева не само на унутрашњем, већ и на спољнополитичком плану. У наредном периоду, под фирмом очувања неутралне позиције, Сомалија се определила за снажније политичко и економско ослањање на Турску и Катар, наспрам заливских актера. Нови председник је након одбијања захтева за прекидом дипломатских односа и увођењем санкција Катару, изразио снажан протест због војног присуства УАЕ на територији Сомалиленда и Путланда. У марту 2018. године донет је закон којим је забрањена економска и политичка активност УАЕ на простору читаве Сомалије, што је нарочито усмерено на компаније DP World и P&O Ports које управљају лукама Барбера, односно Босаса.

Наредног месеца, избила је дипломатска криза, када је Сомалија након заплене значајне количине новца оптужила УАЕ да су њиме хтели да финансирају опозиционе групе у држави. Криза је довела до укидања хуманитарне и развојне помоћи и програма војне обуке УАЕ, започетог 2014. године. Снагу савезништва и потврду стратешког партнерства представљао је недавни позив званичника Сомалије Турској за истраживањем и експлоатацијом нафте у њеним водама, о којем се власти у Анкари нису још увек изјасниле (DW, 2020).

Иако је у односу на политички аспект, скромнији успех постигнут на економског плану, повећање трговинске размене и нивоа инвестиција и реализација капиталних инфраструктурних пројеката представљали су важне кораке у јачању економског присуства Турске. Добијање концесије над луком Могадиш (2013) на период од 20 година од стране турског гиганта Ал Бајрака (Al-Bayrak) укључујући модернизацију ове луке у вредности од 80 милиона долара и реконструкција и модернизација међународног аеродрома у Могадишу представљају стратешке потезе усмерене у највећој мери ка изградњи инфраструктурне мреже намењене лакшем приступу Турске тржишту Рога Африке. (Logistics Capacity Assessments). Иако интересовање за авио-саобраћај постоји још од 2012. године, када је Turkish Airlines као прва велика авио-компанија, успоставила редовну линију за Могадиш, током 2015. године, компанија Favoli LLC, реализовала је реконструкцију аеродрома, укључујући изградњу VIP простора, обнову, проширење и електронску модернизацију писте.

Поред тога, турски извоз у Сомалију повећан је са 3,5 на 115 милиона долара (2009/2016), док се у наредном периоду очекује да достигне ниво од 200 милиона долара (Xinhuanet, 2018). Упркос економским и безбедносним ризицима, скромне турске инвестиције у Сомалији увећаване су током последњих година. У том контексту треба нагласити да происламска оријентација анадолских пословних кругова и нарастајуће искуство инвестирања у нестабилне регионе представљају важне детерминанте укупне економске активности Турске на подручју Рога Африке.

Турски званичници више пута су изразили жељу за повећањем нивоа инвестиција, нарочито у области пољопривреде, риболова и грађевинарства (Anadolu Agency, 2016а), док је повећање нивоа турских инвестиција у Сомалији, посебно у области енергетике и пољопривреде, била је централна тема Конференције одржане почетком 2016. године у Истанбулу (Sazak & Woods,

2017: 171–180). Током посете заменика премијера Сомалије Анкари (јануар 2018), у намери увећавања нивоа постојећих турских инвестиција (100 милиона долара), потписан је Споразум о унапређењу стратешких економских односа, док је недавно потписан и трговински споразум (2018) којим је омогућено успостављања нових видова економске сарадње и начињен корак ближе ка потписивању дуго очекиваног споразума о слободној трговини (Shabelle, 2018 & Anadolu Agency, 2018a). Наговештај новог инвестиционог циклуса представља и отварање канцеларије једног од најснажнијих турских удружења индустријалаца и бизнисмена – МУСИАД-а (Anadolu Agency, 2018в).

Имајући у виду тежину сомалијског проблема, преузету улогу и ризик који она носи, Турска је постигла запажене резултате у сложеном и често реверзибилном процесу изградње мира и управљачких капацитета Сомалије. Спољнополитички изазови и блискоисточна динамика, засићеност дипломатијом осмеха и емотивном реториком, неостварена очекивања о постизању значајнијих економских резултата, од нивоа трговинске размене и инвестиција до повлачење договорене финансијске помоћи током 2014. године и савремена тешка финансијска ситуација додатно оптерећују ионако сложен ангажман и позицију Турске у Сомалији.

Након што је Централна банка Сомалије указала на постојање корупције у случају додељивања концесије турској фирми Favoli LLC над аеродромом у Могадишу, када су чланови сомалијске владе наводно били подмићени са 1,8 милион америчких долара и након протеста радника због отпочињања радова од стране турске фирме Al-Baytaka у луци Могадиш, Турска се први пут озбиљније суочила са баластом коруптивног имиџа и политичким и економским изазовима њеног ангажмана (Cannon, 2016: 112–113).

Паралелно са овим изазовима и упркос бројним ограничењима, поред успостављања снажног и вишедимензионалног присуства у Сомалији, велики успех за Турску представља стицање огромног искуства у вођењу сложене политике у непредвидивим и ризичним политичким и безбедносним условима. Док географско ограничење ангажмана, нестаљност политичких прилика и безбедносна нестабилност намећу значајна ограничења политици и ангажману Турске, регионална конјуктура прећена сложеним односима са САД-ом, ривалством са заливским државама и појавом нових актера (Кина и Индија) представља снажне спољнополитичке изазове.

Турски аутори предлажу низ мера за унапређење ангажмана, од именовања специјалног представника за Сомалију, већег инсистирања на реалистичним решењима и мултилатералном формату, преко развоја инфраструктуре турских организација, до успостављања институционалног оквира у Турској, који укључује оснивање специјализованих академија за образовање кадрова и стручних тела надлежних за усмеравање и вредновање активности у Сомалији. Аутори сматрају да би флексибилнији приступ и развој односа са сомалијским аутономним регионима, омогућио већи обухват и успешност ангажмана, нарочито у економској области. (Özkan & Akgün, 2010: 54–55).

Етиопија: стратешки економски партнер

Демографска снага, убрзан економски развој и релативна политичка стабилност основ су регионалне моћи Етиопије, која је одувек представљала релевантан чинилац у оквиру политике Турске према Рогу Африке. Постојаност дипломатских односа Турске и Етиопије, који датирају још из османског периода (1896), отварање амбасаде у Адис Абеби (1926), као првог дипломатског представништва Турске у Подсахарској Африци и посете Хајла Селасија (Haile Selassie) Турској током 1967. и 1971. године, сведоче о континуитету турско-етиопских односа и обостраној тежњи за успостављањем прагматичних односа, иако према некадашњем савезнику СССР-а и садашњем партнеру Израела постоји и одређена доза опреза (Давутоглу, 2014: 144; 381).

У економском погледу, Етиопија је у последњој деценији забележила изузетан напредак и просечне годишње стопе раста БДП-а у висини од око 10%, што је сврстава у пету растућу економију света. Поред тога, она поседује резерве злата, платине, бакра и потенцијалне резерве природног гаса, док највећи енергетски потенцијал лежи у области хидроенергије. (The World Factbook, 2019). У том светлу треба посматрати турско означавање Етиопије као стратешког економског партнера, што овај аспект чини кључном детерминантом турско-етиопских односа, иако се ни политичка димензија њихових односа не сме пренебрегнути.

Прва посета премијера Турске Адис Абеби (2005) била је увод у интензивнију фазу односа, обележену повећањем трговинске размене, приливом турских инвестиција и развојем дипломатских, културних и војних односа. Док је повећање укупне трговинске размене за петнаест пута, са 27 милиона на 427 милиона долара, у периоду од 2003–2013. године, уздигло Етиопију у ранг четвртог афричког трговинског партнера Турске, нагли раст турских инвестиција представљао је други важан чинилац економских односа. Уговор о реципрочности промоцији и заштити инвестиција (2000), предвидео је узајамно подстицање инвестиција и стварање повољних услова за њихову реализацију, укључујући и једнакост услова на тржиштима обе државе. (Muhumed, 2015: 5–7).

Јефтина радна снага и природна богатства основни су мотиви турских инвеститора, који се уједно суочавају са озбиљним пословним ризицима. Поред прилива капитала и отварања нових радних места, инвестиција су омогућиле трансфер технологија и знања. У зависности од извора, Турска је рангирана на месту од трећег до првог страног инвеститора. Подаци Инвестиционе агенције Етиопије наводе да је до 2014. године, Турска уложила 1,2 милијарди долара наспрам 800 милиона долара кинеских инвестиција (World Bulletin, 2014), док подаци Министарства спољних послова Турске говоре о износу од 2,5 милијарди долара (MFA).

Иако подаци о вредности инвестиција, броју привредних субјеката и запослених варирају, током последње деценије видљив је тренд јачања економског присуства Турске. У Етиопији је до 2003. године пословало свега неколи-

ко турских компанија, у односу на садашњих 150 привредних субјеката у којима је запослено 30 000 радника, док поједини подаци указују на 350 привредних субјеката и 50 000 запослених (Muhumed, 2015: 1). Индикативан пример представљала је недавна инвестиција у производњу оптичких каблова БМЕТ, вредна 150 милиона долара, која запошљава око 700 радника (Anadolu Agency, 2017б). На основу одлика и структуре улагања, Етиопска инвестициона комисија класификовала је турске инвестиције као најквалитетније (Muhumed, 2015: 1).

Након потписивања бројних споразума и протокола о разумевању, Турска је изразила жељу за формирањем слободне тржишне зоне са Етиопијом (Shinn, 2012: 6). Крајем 2014. године потписан је споразум о закупу 5 km² на рок од 99 година, предвиђен за изградњу трговинског центра за турске фирме (Anadolu Agency, 2015в). Најзад, јачању турско-етиопских пословних веза значајно су допринеле активности Независног удружења индустријалаца и бизнисмена из Турске – МУСАИД-а и редовно одржавање економских и трговинских форума.

Фокус турског економског ангажовања усмерен је на реализацију капиталних инфраструктурних пројеката и инвестирање у области пољопривреде, грађевинарства, индустрије текстила и намештаја, док је Зираат банка (Ziraat Bankasi) била прва инострана банка која је најавила пословање у финансијском сектору Етиопије (Hurriyet Daily News, 2015). Од 2015. године Турска своју пажњу и инвестиционе активности усмерава у области пољопривреде и енергетике, а нарочито у изградњу хидроелектрана. У том контексту важно је напоменути, да је Турска пружа континуирану и снажну политичку подршку Етиопији у спору са Египтом око изградње гигантске хидроелектране на Нилу.

Крајем 2016. године потписано је пет међудржавних споразума, којим је омогућен додатни развој сарадње у области енергетике и рударства. Том приликом Турска је инсистирала на уласку у банкарски систем, бржем добијању виза за њене привреднике и потписивању споразума о слободној трговини (Anadolu Agency, 2016б). У новом инвестиционом циклусу наговештена су улагања у агроиндустрију и обновљиве изворе енергије, док је наредне године најављена капитална инвестиција у хидроелектрану Gibe III, у вредности од 1,5 милијарди долара (Moguldom²⁰¹⁶). Убрзо након тога турске компаније Holding и AKSA Energy представиле су инвестицију вредну 750 милиона евра, која укључује изградњу хидроелектране у оквиру индустријског центра у граду Мекеле (Mekelle) (Addis Standard, 2018). Свакако, најзначајнији инфраструктурни пројекат представља проширење железничке пруге Awash Woldia–Hara Gebeya, дугачке 400 km, којом је олакшано повезивања источне и централне Етиопије са луком Џибути. Овај пројекат, вредности 1,7 милијарди долара, реализује турски грађевински гигант Јапи Меркезе (Yapi Merkezi), док је Ексим банка (Exim Bank) у ове сврхе одобрила кредит у вредности од 300 милиона америчких долара (Railway Technology).

Успехе на економском плану пратило је јачање политичких односа. У турбулентном периоду обележеном Арапским пролећем, Катарском кризом и

покушајем пуча у Турској, посете председника Ердогана Етиопији (2015) и етиопског председника Анкари (2017) оснажиле су партнерске односе. Док се Ердоган током посете заложо за прелазак са политике отварања ка политици партнерства са Африком, етиопски премијер је обећао да ће поред затварања Гуленовог образовног система, Етиопија убудуће, у сличним ситуацијама, увек тражити претходну сагласност Турске (Anadolu Agency, 2015г). Уједно, Етиопија је једна од првих држава која је изразила подршку властима у Турској након покушаја пуча и исказала пуну солидарност у борби против Гуленовог покрета (PRT, 2017). Генерално посматрано, политичка димензија турско-етиопских односа ограничена је на неколицину поменутих питања и подршку Етиопији у спору око изградње хидроелектране на Нилу, док за разлику од посредничке улоге у Сомалији, тежина етиопско-еритрејског спора превазилази медијаторске капацитете Турске.

Иако је мање развијен, безбедносни аспект сарадње своје корене има у Споразуму о војној обуци (2006) и потоњем Уговору о војној сарадњи (2013), којим је предвиђено унапређење капацитета наменских индустрија и заједнички извоз робе и услуга трећим странама, што представља важан искорак у уздицању Турске у ранг извозника наоружања афричким државама (The Reporter, 2015).

Још од 2005. године када је отпочела са радом у Етиопији, ТИКА се истакла у финансирању изградње и обнови образовних установа, програма хуманитарне помоћи и других развојних пројеката у области образовања и здравства (Muhumed, 2015: 8–9). Поред тога, Турска активно делује на пољу обнове османског културног наслеђа, у оквиру кога је извршила рестаурацију неколицине османских грађевина, нарочито у области Харар (Harar), док је уједно покренула обнову једне од најстаријих џамија на свету Нејаши џамије (Nejashi Mosque) (Anadolu Agency, 2015д). Велику пажњу привукла је симболички значајна обнова куће познатог османског трговца Мохамеда Алиа, након чега је у једном делу етиопске јавности Турска оптужена за неоосманске аспирације (Ethiopia Observatory, 2015).

Цибути и Еритреја: редефинисање односа

За разлику од Цибутија са којим Турска тежи јачању политичких односа и економске сарадње, турско-еритрејски односи изузетно су скромни. Ипак, уколико мировни споразум између Етиопије и Еритреје (2018) постигне позитивне ефекте, могу се очекивати одређене промене у политици Турске према Еритреји.

Први импулс у односима са Цибутијем уследио је након посете председника Исмаила Гулеха (Ismaïl Guelleh) Турској (2009), док су основни правци и конкретнији смер даљег развоја односа назначени током Ердоганове посете Цибутију (2015). Овом приликом Ердоган је истакао да сарадња са Африком превазилази ниво бизниса и трговине и претпоставља јачање братства и прија-

тељства, заснованог на хиљадугодишњем емотивном односу и вековној солидарности (PRT, 2015). Паралелно са емотивном реториком и пружањем снажне спољнополитичке подршке, истакнута је потреба за увећањем укупне трговинске размене и нивоа турских инвестиција, нарочито у области туризма и обновљивих извора енергије. У том контексту, планирано је повећање тренутног нивоа турских инвестиција који износи 130 милиона долара, али и обима трговинске размене (2017) са скромних 92 милиона долара (од чега 99% чини турски извоз) на 150 милиона долара (MFA). Током ове посете, потписан је споразум о оснивању специјалне економске зоне у вишенаменској луци Доракел, која би Џибути учинила трговинским чвориштем за извоз турских производа на тржиште источне Африке. Велики потенцијал у области економско-трговинске сарадње актуелизован је након потписивања споразума о поморској сарадњи, којим је предвиђено заједничко управљање лукама и јачање заједничке сарадње у областима бродоградње, примене савремених технологија, међународног поморског транспорта, ваздухопловног и железничког саобраћаја и енергетике (Nordic Monitor, 2020).

Такође, Турска је најавила покретање бројних инфраструктурних пројеката, од изградње здравствених установа и стамбених капацитета до обнове османског наслеђа у области Тајура. Током посете Ердоган је најавио изградњу савремене болнице и комплекса од 10 000 кућа (PRT). Капитални инфраструктурни пројекат, вредан 20 милиона долара, представља изградња бране пријатељства на реци Амбоули (Ambouli), која ће омогућити развој пољопривреде као стратешки најосетљивије привредне гране Џибутија. У наредном периоду очекује се завршетак радова на брани које финансира Министарство шумарства и водопривреде Турске (Anadolu Agency, 2018г).

Недуго затим, током посете Исмаила Гулеха Анкари (2017) потписан је низ споразума из области економије, здравства, као и један од првих међудржавних споразума у области образовања, којим је предвиђено отварање школа, интензивирање студентских размена и повећање обима стипендија, док је недуго затим потписан споразум са Маариф фондацијом, који омогућава преузимање Гуленовог образовног система, али и отварање нових образовних установа (Anadolu Agency, 2017в). Најзначајнији пројекат у области културне политике представља обнова друге највеће џамије са два минарета на свету, смештене у Џибутију, обновљене у османском архитектонском стилу, капацитета 6 000 верника, чије је финансирање обезбедила Управа за верске послове (Anadolu Agency, 2019).

Поред све развијенијих и чвршћих политичких односа, перспективне економско-трговинске сарадње, интензивог ангажмана на културно-религијском плану, неопходно је указати на велики потенцијал за развој односа у војнобезбедносној области кога потврђују стални позиви званичника Џибутија за активнијим учешћем Турске у обезбеђивању црвеноморског трговинског пута, укључујући могућност отварање војне базе у овој држави (Daily Sabah, 2017).

Литература:

Монографије, научни чланци и извештаји

1. Achilles, Kathryn, Sazak, Onur, Wheeler, Thomas, Woods, Auveen Elizabeth (2015): "Turkish aid agencies in Somalia Risks and opportunities for building peace", Saferworld and Istanbul Policy Center,
2. Braudel, Fernand (1972): *The Mediterranean and the Mediterranean world in the age of Philip II, Volume one*, Collins.
3. Cannon, Brendon (2016): "Deconstructing Turkey's Efforts in Somalia, Bildhaan: An International Journal of Somali Studies", Vol. 16, No. 1, pp. 98–123.
4. Donelli, Federico, Levaggi, Ariel Gonzalez (2016): "Becoming Global Actor: The Turkish Agenda for the Global South", *Rising Powers Quarterly*, Vol. 1, No. 2, pp. 93–115.
5. Haşimi, Cemalettin (2014): "Turkey's Humanitarian Diplomacy and Development Cooperation", *Insight Turkey*, Vol. 16, No. 1, pp. 127–145.
6. Kaya, Karen, Warner, Jason, (2012): "Turkey and Africa: A Rising Military Partnership?", Fort Leavenworth, Foreign Military Studies Office, pp. 1–15.
7. Mostafa, Minawi (2016): *The Ottoman scramble for Africa: empire and diplomacy in the Sahara and the Hijaz*, Stanford University Press.
8. Muhumed, Ali Mohamud, (2015): "The Economic Relations between Turkey and Ethiopia", p. 1– 12.
9. Özbaran, Salih H. (2013): "Ottoman expansion in the Red Sea", *The Cambridge history of Turkey, Volume 2, The Ottoman Empire as a World Power, 1453–1603*, (ed.) Suraiya N. Faroqhi and Kate Fleet, Cambridge, pp. 173–205.
10. Özkan, Mehmet (2014): "Turkey's Involvement In Somalia Assesment Of A State-Building In Progress", SETA,.
11. Özkan, Mehmet, Akgün, Birol (2010): "Turkey's opening to Africa", *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 48, No. 4, pp. 525–546.
12. Sazak, Onur, Woods, Auveen Elizabeth (2017): "Thinking Outside the Compound: Turkey's Approach to Peacebuilding in Somalia", *Rising Powers & Peacebuilding, Breaking the Mold?*, (ed.) Charles T. Call & Cedric de Coning, Palgrave Macmillan, pp. 167–190.
13. Shaw, Stanford (1976): *History of Ottoman Empire and modern Turkey, Volume I: Empire of the Gazis: The Rise and Decline of the Ottoman Empire, 1280–1808*, Cambridge University Press, New York.
14. Shinn, David H. (2012): "Turkey and the Horn of Africa: Emerging Interests and Relations", Africa Meeting Summary, Chatham House, London.
15. Shinn, David H. (2015): "Turkey's Engagement in Sub-Saharan Africa Shifting Alliances and Strategic Diversification", Research Paper, The Royal Institute of International Affairs, pp. 1–20.
16. Shinn, David H. (2015): *Hizmet in Africa: The Activities and Significance of the Gülen Movement*, Tschai Publishers.
17. Siradag, Abdurrahim (2017): "Turkish-Somali relations: changing state identity and foreign policy", *Inquiry*, Vol. 2, No. 2, p. 89–106.
18. Turkish Cooperation and Coordination Agency (TIKA, 2014): *Annual report*.
19. Turkish Cooperation and Coordination Agency (TIKA, 2016): *Turkish Development Assistance Report*.
20. Davutoglu, Ahmet (2014): *Strategijska dubina*, Službeni glasnik, Beograd.

Извори са интернета:

1. Addis Standard (2018): “News: Turkish Industry Holding To Invest On Cogeneration Power Plant With A Capacity Of 500MV In Ethiopia”, 05. 07. 2018, <http://addisstandard.com/news-turkish-industry-holding-to-invest-on-cogeneration-power-plant-with-a-capacity-of-500mv-in-ethiopia/>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
2. Anadolu Agency (2015 v): “Somalia making progress against Shabaab, president tells AA”, 30. 01. 2015, <https://www.aa.com.tr/en/politics/somalia-making-progress-against-shabaab-president-tells-aa/79110>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
3. Anadolu Agency (2015a): Firik, Kemal, “Erdogan set to kick off African tour from Ethiopia”, 20. 01. 2015, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/erdogan-set-to-kick-off-african-tour-from-ethiopia/82502>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
4. Anadolu Agency (2015v): Top Furkan Naci, “No going back for Turkey-Africa trade”, 20. 01. 2015, <https://www.aa.com.tr/en/world/no-going-back-for-turkey-africa-trade/82559>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
5. Anadolu Agency (2015g): “Turkey to replace Gulen-run schools abroad: Erdogan”, 22. 01. 2015, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-to-replace-gulen-run-schools-abroad-erdogan/81663>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
6. Anadolu Agency (2015d): “Turkey aid agency renovates historic Ethiopia mosque”, 07. 07. 2015, <https://www.aa.com.tr/en/world/turkey-aid-agency-renovates-historic-ethiopia-mosque/28340>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
7. Anadolu Agency (2016a): Kar, Nilay, “Turkey keen to enhance investments in Somalia”, 23. 02. 2016, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-keen-to-enhance-investments-in-somalia/525649>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
8. Anadolu Agency (2016b): Tessema, Seleshi, “Ethiopia, Turkey sign 5 cooperation agreements”, 28. 12. 2016, <https://www.aa.com.tr/en/africa/ethiopia-turkey-sign-5-cooperation-agreements-/715920>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
9. Anadolu Agency (2017a): “Somalia receives almost \$1 billion worth of Turkish aid”, 18. 03. 2017, <https://www.aa.com.tr/en/africa/somalia-receives-almost-1-billion-worth-of-turkish-aid/774677>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
10. Anadolu Agency (2017b) Addis Getachew, “Turkish cable manufacturer eyes African market”, 09. 08. 2017, <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkish-cable-manufacturer-eyes-african-market/880315>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
11. Anadolu Agency (2017v): “Turkey to open school in Horn of Africa's Djibouti”, 22. 02. 2017, <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkey-to-open-school-in-horn-of-africas-djibouti-/756191>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
12. Anadolu Agency (2017v): Addis Getachew and Tufan Aktas, “Djibouti gives go-ahead for Turkish schools”, 07. 03. 2017, <https://www.aa.com.tr/en/africa/djibouti-gives-go-ahead-for-turkish-schools/765773>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
13. Anadolu Agency (2018a): “Turkey, Somalia sign economic partnership pact”, 12. 01. 2018, <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkey-somalia-sign-economic-partnership-pact/1029413>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
14. Anadolu Agency (2018b): “Turkish NGO builds educational complex in Somalia”, 04. 12. 2018, <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkish-ngo-builds-educational-complex-in-somalia/1329095>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
15. Anadolu Agency (2018v) Aliyev, Jeyhun, “Turkish entrepreneurs group opens office in Somalia”, 16. 10. 2018, <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkish-entrepreneurs-group-opens-office-in-somalia/1283043>, pristupljeno: 11. 11. 2019.

16. Anadolu Agency (2018g): Addis Getachew, “Turkey finances dam to tackle Djibouti floods”, 10. 12. 2018, <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkey-finances-dam-to-tackle-djibouti-floods/1334261>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
17. Anadolu Agency (2019): Dilara Hamit, “Turkey inaugurates largest mosque in Djibouti”, 29. 11. 2019, dostupno na: <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkey-inaugurates-largest-mosque-in-djibouti/1659573>, pristupljeno: 25. 06. 2020.
18. Balthasar, Dominik (2014.): “Oil in Somalia Adding Fuel to the Fire?”, The Heritage Institute for Policy Studies, Mogadishu.
19. Daily Sabah (2015): “TİKA to distribute 1 million copies of the Quran in Africa”, 12. 07. 2015, <https://www.dailysabah.com/religion/2015/07/12/tika-to-distribute-1-million-copies-of-the-quran-in-africa>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
20. Daily Sabah (2017): Özgenur Sevinç, “Djibouti is open to Turkey's efforts to safeguard Red Sea, ambassador says”, 29. 12. 2017, <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2017/12/30/djibouti-is-open-to-turkeys-efforts-to-safeguard-red-sea-ambassador-says>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
21. Deutsche Welle (2020): Ineke Mules, „Turkey sets its sights on the Horn of Africa“, 22. 01. 2020, dostupno na: <https://www.dw.com/en/turkey-sets-its-sights-on-the-horn-of-africa/a-52111261>, pristupljeno: 24. 06. 2020.
22. Ethiopia Observatory (2015): “TPLF regime amenable to serving revival of Erdogan’s Ottoman dream – hopefully not the unhappy historical baggages too”, Ethiopia Observatory, 23. 01. 2015, <https://ethiopiaobservatory.com/2015/01/23/tplf-regime-amenable-to-serving-revival-of-erdogans-ottoman-dream-hopefully-not-the-unhappy-historical-baggages-too/>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
23. Forbes (2018): Nsehe, Mfonobong, “Why Turkey's Economy Is Rising And What It Means For Trading Partners In Africa: An Interview With Nihat Zeybekci”, 15. 06. 2018, <https://www.forbes.com/sites/mfonobongnsehe/2018/06/15/why-turkeys-economy-is-rising-and-what-it-means-for-trading-partners-in-africa-nihat-zeybekci/#1b2fbb224130>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
24. Foreign Policy (2011): Erdoğan, Recep Tayyip, „The Tears of Somalia“, 10. 10. 2011, <https://foreignpolicy.com/2011/10/10/the-tears-of-somalia/>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
25. Hurriyet Daily News (2015): “Turkish state lender Ziraat to open first foreign bank branch in Ethiopia”, 27. 04. 2015, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-state-lender-ziraat-to-open-first-foreign-bank-branch-in-ethiopia-81606>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
26. Middle East Observer (2016): Yalman, Nezaket, “Horn of Africa region attracts most of Turkey’s foreign investments in the ‘Dark Continent’”, 25. 11. 2016, <https://www.middleeastobserver.org/2016/11/25/horn-of-africa-attracts-turkeys-most-foreign-investments-in-the-dark-continent/>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
27. Ministry of Foreign Affairs –official site (MFA): <https://tccb.gov.tr/en/news/542/3404/turkey-will-contribute-to-the-development-of-djibouti-and-africa-in-all-areas-with-its-knowledge-and-experience>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
28. Ministry of Foreign Affairs–official site (MFA 2012): ”The Second İstanbul Conference on Somalia”, Final Declaration, 01. 06. 2012, İstanbul, http://www.mfa.gov.tr/the-second-istanbul--conference-on-somalia_-final-declaration_-1-june-2012_-istanbul.en.mfa, pristupljeno: 11. 11. 2019.
29. Ministry of Foreign Affairs–official site (MFA): <http://www.mfa.gov.tr/turkey-africa-relations.en.mfa>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
30. Ministry of Foreign Affairs–official site (MFA): <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-djibouti.en.mfa>, pristupljeno: 11. 11. 2019.

31. Moguldom (2016): Mwanza, Kevin, Why Ethiopia Is The Biggest Recipient Of Turkish Investment In Africa, 29. 03. 2016, <https://moguldom.com/122293/ethiopia-biggest-recipient-turkish-investment-africa/>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
32. Nordic Monitor (2020): “Turkey aiming to take over management of strategic port in Djibouti”, 03. 04. 2020, <https://www.nordicmonitor.com/2020/03/turkey-aiming-to-take-over-the-management-of-a-strategic-port-in-djibouti/>, pristupljeno: 25. 06. 2020.
33. Obe, Alex Vines (2015): “Challenged Ambitions: Turkey’s Africa Policy and the G20”, Chatam House, 01. 10. 2015, <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/challenged-ambitions-turkey-s-africa-policy-and-g20>, pristupljeno: 11.11.2019.
34. Offshore technology, Vella, Heidi, “Extracting Somali oil: is the risk worth the reward?”, <https://www.offshore-technology.com/features/featureextracting-somali-oil-is-the-risk-worth-the-reward-5742669/>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
35. Organisation for Economic Co-operation and Development—official site (OECD) <http://www.oecd.org/dac/stats/turkeys-official-development-assistanceoda.htm>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
36. Presidency of Republic of Turkey—official site (PRT, 2015): “Turkey will contribute to the development of Djibouti and Africa in all areas with its knowledge and experience”, 24. 01. 2015, <https://tccb.gov.tr/en/news/542/3404/turkey-will-contribute-to-the-development-of-djibouti-and-africa-in-all-areas-with-its-knowledge-and-experience>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
37. Presidency of Republic of Turkey—official site (PRT, 2017): “We are Determined to Clear FETO from Countries It has Spread to”, 2017, <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/70932/we-are-determined-to-clear-feto-from-countries-it-has-spread-to>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
38. Presidency of Republic of Turkey—official site, <https://www.tccb.gov.tr/en/exclusive/africa/somalia/>, 11. 11. 2019.
39. Railway Technology: “Awash Woldia–Hara Gebeya Railway Line Project”, <https://www.railway-technology.com/projects/awash-woldia-hara-gebeya-railway-line-project/>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
40. Shabelle (2018): “Somalia, Turkey Discuss Ways To Boost Cooperation”, 15. 05. 2018, <http://radioshabelle.com/somalia-turkey-discuss-ways-to-boost-cooperation/>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
41. Somali National News Agency (2017): “Turkey is number one study destination: Somali minister”, 28. 11. 2017, <https://sonna.so/en/?p=11075>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
42. The Reporter (2015): Abiye, Yonas, “House Ratifies Ethio-Turkey Major Military Deal”, 2015, <https://archiveenglish.thereporterethiopia.com/content/house-ratifies-ethio-turkey-major-military-deal-0>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
43. The World Factbook, Central Intelligence Agency, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/et.html>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
44. UN News (2011): “Tragedy of Somalia shames the world, Turkish leader tells UN“, 23. 09. 2011, <https://news.un.org/en/story/2011/09/388502-tragedy-somalia-shames-world-turkish-leader-tells-un>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
45. United States Institute of Peace (USIP, 2018) Shinn, David, “In Red Sea Region, Competing Outside Powers Complicate U.S. Interests”, 19. 12. 2018, <https://www.usip.org/publications/2018/12/red-sea-region-competing-outside-powers-complicate-us-interests>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
46. US Energy Information Administration (2015): “Oil trade off Yemen coast grew by 20% to 4.7 million barrels per day in 2014”, 23. 04. 2015, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=20932>, pristupljeno: 11.11.2019.

47. Voice of America (VoA, 2017): Hassan, Mohamed Olad, "Turkey Opens Largest Foreign Military Base in Mogadishu", 30. 09. 2017, <https://www.voanews.com/a/turkey-opens-largest-foreign-military-base-in-mogadishu/4051001.html>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
48. Voice of America (VoA, 2018): Maruf, Harun, "Turkey Gives Weapons to Somali Soldiers", 05. 01. 2018, <https://www.voanews.com/a/turkey-gives-weapons-to-somali-soldiers-/4193724.html>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
49. Washington Post (2018): "Bolton unveils U.S. strategy to counter Russian, Chinese influence in Africa", 13. 12. 2018, https://www.washingtonpost.com/video/world/bolton-unveils-us-strategy-to-counter-russian-chinese-influence-in-africa/2018/12/13/1f54fdc8-a2ff-4284-8044-76f48029f729_video.html?utm_term=.715674894bc5, pristupljeno: 11. 11. 2019.
50. World Bulletin (2014): "Turkey outdoes China in terms of Ethiopia investment", 11. 09. 2014, <https://www.worldbulletin.net/diplomacy/turkey-outdoes-china-in-terms-of-ethiopia-investment-h144192.html>, pristupljeno: 11. 11. 2019.
51. Xinhuanet (2018): "Somalia, Turkey ink trade deals to boost bilateral ties", 16. 01. 2018, http://www.xinhuanet.com/english/2018-01/16/c_136897763.htm, pristupljeno: 11. 11. 2019.

Резиме

Политика Турске према Рогу Африке током владавине АКП-а заснована је на концепту стратегијске дубине и захтеву за ревалоризацијом географског и историјског чиниоца прожетог неоосманским мотивима и латентном тежњом за стварањем гекултурне сфере утемељене на исламу и историјском наслеђу Османског царства.

Активан, захтеван и ризичан ангажман у Сомалији, праћен отварањем војне базе, развој трговинских односа и економско партнерство са Етиопијом и заузимање медијаторске позиције у регионалним питањима потврђују намере Турске да се успостави као респектабилан регионални актер на овом простору. Поред јачања меке моћи у афричком и исламском свету, увећања међународног угледа и изградње имица солидарне државе, успостављање вишедимензионалног присуства, нарочито на политичком и војном плану, представља највећи успех политике Турске на Рогу Африке, али и снажан изазов прокламованој неутралној позицији, посебно у условима нових сучељавања између овом простору.

Операционализацију циљева отежавају и унутарполитичка превирања, економски проблеми и политичка нестабилност који су задесили Турску током протеклих година, обиман ангажман на Блиском истоку и Медитерану и све затегнутији односи са САД-ом.

Ипак, позиционирање током Арапског пролећа, заузимање активније улоге у процесу изградње мира у Сомалији, укључујући јачање политичког и војног присуства и однос према Гуленовом покрету указали су на растуће неповерење и повећану опасност од изазивања криза у турско-афричким односима и потенцијално негативне последице на регионалну позицију, перспективе и успешност турског ангажмана на Рогу Африке.

TURKEY'S FOREIGN POLICY TOWARDS THE HORN OF AFRICA: OLD IDEAS IN A NEW FORMAT

Summary: Over the past decade, there has been a sharp increase in interest, accompanied by a more active policy of Turkey towards the Global South, and especially towards the regions of Sub-Saharan Africa and Latin America. Within the broader global strategy, as well as Turkey's African policy itself, the Horn of Africa region has multiple significance. This article seeks to shed light on the strategic understanding of the Horn, as a geopolitical and geoeconomic gateway to the African continent, where Turkey, by establishing a multidimensional presence, seeks to increase international prestige, especially among Muslim and African countries, to rise to regional and then global power. Also, the article intends to provide an explanation of the motives and strategic aim of Turkey's foreign policy and an analytical presentation of key aspects of its presence in this area. In addition to the strategic turn within the Turkish understanding of Africa and the need to define a comprehensive and active policy towards this continent, the introductory part of the article points to the historical determinants of Turkey's policy towards the Horn of Africa. Starting from the Middle East conjuncture as a broader context, the central part of the article contains a comparative and developmental review and comparative analysis of political, economic, cultural and security relations with the countries of this region, including internal and external constraints and perspectives of Turkey's regional policy towards the Horn of Africa.

Key words: Turkey, Horn of Africa, Somalia, Ethiopia, Djibouti, Eritrea